

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА: ОЦІНОЧНІ РІВНІ

УДК 378.1 (477)

Мирослава Зимомря, аспірант кафедри менеджменту, маркетингу та підприємництва
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

Ігор Добрянський, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов
Кіровоградської льотної академії
Національного авіаційного університету

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА: ОЦІНОЧНІ РІВНІ

Стаття присвячена аналізу проблеми підвищення конкурентоспроможності викладача приватної вищої школи. Запропонована модель конкурентоспроможної особистості педагога. Наведена програма спрямована на підвищення конкурентоспроможності молодих викладачів; вона апробована на рівні вищої школи в Україні.

Ключові слова: приватна вища освіта, конкурентоспроможність, конкурентність, ринок освітніх послуг, маркетингізація, дизайн народних промислів, масовізація вищої освіти.

Лит. 19.

Актуальність наукової проблеми та її значення. За сучасної соціокультурної та економічної ситуації в Україні, в умовах модернізації вищої школи важливим і значимим є не лише виховання творчої, високопрофесійної але й конкурентоспроможної особистості. Сьогодні очевидно, що в XXI столітті для України будуть важливі не лише її природні ресурси, геополітичне положення (при всій їх значимості), а чи, не в першу чергу, людський капітал, рівень конкурентоспроможності. На часі прийняття в якості інтегрованого показника успіху діяльності держави, регіону, організації, установи, окремого індивіда, показник визначений терміном конкурентоспроможність, як певна домінанта оцінюючих суджень. Попереду складна і багатопланова робота: суспільство за сучасних умов глобалізації все ще оминає людей прагматично націлених, інтелектуально багатих. Як наслідок того, що Україна не мала тривалих державотворчих традицій, міцно засіли на рівні підсвідомого живих свідомі сентенції тих, що відійшли у вічність: “Моя хата з краю, нічого не знаю”, “Робота не вовк, в ліс не втече” і т.п. Тривалий час ставку робили не на творчу і конкурентноздатну особистість, а на середняка, на кількість, а не на якість. Іншими словами: якщо не здійснити кардинальну корекцію орієнтації національного менталітету на якість кінцевого продукту (потрібно не якісно робити речі, а робити якісні речі) – залишимося на узбіччі цивілізаційних процесів.

Аналіз актуальних досліджень. Конкурентність, конкурентоспроможність, конкурентологія поки ще не увійшли до категоріального апарату педагогіки як науки. В. Андрєєв був одним із перших, хто на

пострадянському просторі заклав підвалини цієї міждисциплінарної області наукового знання. Вчений слушно виокремив його об’єкт, предмет, завдання, правила конкурентної діяльності, а також творчого саморозвитку і творчої самореалізації людини, власне, як конкурентоспроможної особистості. В окресленому нами ключі особливо вагомими постають концептуальні засади, з-поміж яких слід назвати наступні ключові. Сюди належать, приміром, ідеї гуманістичної педагогіки (К. Денек, Ш. Амонашвілі, С. Бондаревська, В. Серіков, В. Сухомлинський, І. Якиманська, М. Стельмахович). Вони покликані визначити феномен людської особистості, яка прагне максимально реалізувати свої можливості, досягти такого успіху, що відкриває при цьому нові можливості для дієвої реалізації інструментарію системного формування творчої особистості педагога. Відтак йдеться про визначальні пріоритети особистісно орієнтованої освіти (І. Бех, В. Бочарова, О. Леонтєв, О. Савченко, М. Євтух); урахування своєрідності індивіда, себто особистості у вихованні як активного суб’єкта цього процесу, суб’єкт-суб’єктної взаємодії, заснованої на саморозвитку учасників освітньої діяльності, що сприяє відкриттю перед студентами перспективи їхнього особистісно-професійного зростання, одне слово, спричиняє інтенцію, щоб реалізувати одне із головних завдань освітньо-виховного процесу – акт усвідомлення природних можливостей і віри в себе. Що цьому слугує? Слід системно охоплювати конкретний підхід (О. Козакова). Одним із провідних постулатів цієї позиції виступає орієнтація на успіх і ширше – досягнення. Це і є ключовий компонент орієнтаційного поля розвитку

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА: ОЦІНОЧНІ РІВНІ

індивіда. Тут конструктивним нам видається твердження щодо залежності і результативності будь-якого виду діяльності від впливу амбівалентного характеру емоцій на рівні “успіху-неуспіху” (В. Валюнас), що сприяє розвитку рефлексії, створює умови для формування адекватного рівня потреб, спроможності відповідально приймати рішення, уточнюючи і коректувати мету й завдання особистісного розвитку. У цьому контексті конкурентоспроможність потребує поглибленого вивчення, осмислення такого явища, як феноменологія успіху, а також успішності загалом, тобто як багатогранного поняття.

Вплив реального життя діють чинники, що забезпечують конкурентоспроможність системи вищої освіти, у т.ч. й окремого навчального закладу. Це передусім стандартизація (Ю. Рубін., А. Ємельянов.); громадсько-професійна акредитація (А. Глебова, О. Вишневський); конкурентоспроможність випускника університету (А. Фатхудінов); зовнішні фактори (А. Голік); менеджмент якості (І. Давидова). Специфіку ринку освітніх послуг в контексті його конкурентоспроможних бізнес-моделей неодноразово досліджували такі науковці, як Ю. Рубін, Т. Хагуров, В. Колесов, В. Шпак.

Разом з тим в даний час ще недостатньо вивчені такі проблеми, як зростаюча конкуренція вузів на регіональних ринках освітніх послуг; відсутність чіткої стратегії випереджальної підготовки кадрів за структурою спеціальностей розвитку і функціонування регіонального соціуму. Тому й важливо глибше розкрити аспекти привабливості регіональних вузів, щоб належним чином укласти стратегію збереження їхньої конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг.

На основі таких досліджень можлива розробка згаданої стратегії крізь призму випереджальної підготовки кадрів за структурою спеціальностей, необхідних для соціально-економічного розвитку регіону [10].

Метою статті є висвітлення досвіду роботи по реалізації механізму підвищення конкурентоспроможності викладача вищої школи як домінуючого фактору підвищення конкурентоспроможності вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Аналіз філософських і культурологічних дискусій, що ведуться навколо сучасних академічних цінностей та університету як втілення ідеалів науки і освіти, показує, що на рубежі ХХ і ХХІ століть змінюється не просто політична чи економічна ситуація, що стимулює модернізаційні процеси в освіті, а й сама форма організації академічного життя. Університет як джерело

ресурсів для підготовки висококваліфікованих кадрів та створення інноваційних технологій, які обіцяють економічний успіх, став одним з головних елементів конкуренції між країнами. І в цій якості він зіткнувся з необхідністю змінювати свою внутрішню культуру відповідно до вимог, які стали пред’являти університетам уряди, промислові компанії, студенти, міжнародні асоціації. Впровадження елементів корпоративного управління в структуру процесів підготовки та проведення досліджень, організації педагогічного процесу, орієнтовані на інші системи цінностей, призводить до наростання конфлікту.

На рівні місії університету конфлікт може проявлятися як спроба примирити дві що суперечать один одному вектора розвитку – розвитку університету як успішного підприємства, чий успіх вимірюється в кількісних показниках (кількість студентів, кількість патентів та інноваційних підприємств, ним пов’язаних і т.д.), та університету як центру культури, який зберігає традиції і цінності національної самосвідомості, наукового світогляду та критичної рефлексії, і тут економічний підхід перестає бути доречним. Ці ціннісні орієнтації відображають ситуацію “традиції-інновації”, яка властива еволюції складних соціальних систем. Ігнорування будь-якого з цих полюсів піддає небезпеці особливу роль університету в суспільстві. Вихід, який бачиться фахівцям освіти і філософам, полягає в тому, що університет повинен інтегрувати обидві ці можливості, зберігаючи за собою можливість критичної рефлексії і само детермінації власного шляху розвитку, не заперечуючи інновації та підтримуючи історичні й культурно-освітні традиції народу (С. Русова, В. Сухомлинський, К. Денек, О. Вишневський).

Основні тенденції, які характеризують розвиток світової системи вищої професійної освіти, визначаються поєднанням трьох процесів – масовізації, маркетизації та інтернаціоналізації освіти. Загальносвітові тенденції розвитку вищої освіти є тими силовими лініями, згідно яких слід розробляти підходи і практичні заходи з реформування і модернізації вищої освіти, чи не в першу чергу, на національному рівні [19].

Масовізація вищої професійної освіти у країнах Західної Європи почалася 1960 – 1970-і роки і багато в чому була обумовлена стрімким зростанням числа робочих місць, які вимагали більш складної й тривалої підготовки, ніж початкова й середня професійна освіта. Розвитку цього процесу сприяло і збільшення наукоємних секторів економіки. Тенденції перетворення вищої освіти в масове явище привели до пропорційного росту дослідних ступенів підготовки фахівців.

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА: ОЦІНОЧНІ РІВНІ

Одним з наслідків масовізації вищої освіти стала зміна його змісту. У країнах Європи та Північної Америки потреби нової економіки – економіки, заснованої на знаннях, – змусили вищі навчальні заклади відмовитися від вузької спеціалізації. Ринок праці мав потребу в фахівцях, які володіють міждисциплінарними знаннями, які вміють швидко перепрофільоватися, приймати ефективні й виправдані рішення в динамічно мінливих умовах, працювати в полі культурних середовищах.

Конкуренція – це, за твердженням Ф. Хаєка, лауреата Нобелівської премії з економіки, процедура відкриття нових знань. Ці слова сказані 1945 року, але вони актуально звучать й нині. Через 20 років С. Кузнець, ще один Нобелівський лауреат, підкреслював, що зростання багажу корисних знань й розширення сфер їхнього застосування складають суть сучасного економічного зростання. Аналогічну думку можна виявити в роботах Д. Тиса, одного з піонерів систематичного дослідження ринку знань й ролі знань в управлінні формами; власне, йдеться про економічне процвітання, що ґрунтується на знаннях і їхньому прагматичному застосуванні.

Інтелектуальний прорив в розумінні істинної соціально-економічної ролі знання здійснений П. Друкером та Ф. Махлупом. Ці дослідники робили наголос на розширенні використання знання як одного з ефективних ресурсів виробництва та управління в рамках підприємства. Все це повинно привести до якісної зміни корінних основ економіки і суспільства в цілому: перша є “економікою знань”, друга – “суспільством знань”. У 2000 р. побудову економіки, заснованої на знанні, було оголошено політичною метою розвитку Європейського союзу. В цілому, як показує проведений аналіз, сучасна система підготовки фахівців вищої кваліфікації змушена адаптуватися до мінливих потреб суспільства. Такі тенденції розвитку, як глобалізація вищої освіти, перетворення його з елітарного в масовий соціальної інститут, перехід від індустріальної економіки до економіки знань, роблять сильний вплив на зміст і структуру системи підготовки фахівців.

Термін “маркетизації” в галузі освіти відноситься до впровадження практик вільного ринку в систему управління вузами. Маркетизація освіти проявляється в тому, що пріоритети вузів посилюються на економічні показники. Це вимагає ефективності вузівської системи з точки зору зниження витрат і нераціональних витрат, бюджетування витрат і проектів, активного освітнього маркетингу, створення “центрів

переваги”, в яких концентруються ресурси, що дозволяють посилити конкурентні переваги ВНЗ.

Маркетингова логіка призводить до того, що університети починають позиціонувати себе на ринку, диференціюючи свої відмінні риси від інших вузів і закріплюючи їх в освітні бренди. Відбувається свого роду сегментація ринку, де проходить поділ на три типи вузів: дослідницькі університети, університети підготовки з масових професій, коледжі та технічні школи.

Орієнтація вищої освіти на корпоративний сектор привели до того, що все більше число університетів пов’язують себе з практикою і цінностями підприємництва і стають свого роду освітніми корпораціями. З’явився термін “освітнє підприємництво” (educational entrepreneurship), який акцентував увагу на комерційній діяльності й прагненні університетів до інновацій.

Під впливом описаних тенденцій змінюється й організаційна культура університетів. Серед значної кількості концептуальних моделей, які містять зміни, що відбуваються під впливом зовнішніх соціально-економічних умов, а саме в університетському організаційному середовищі (К. Денек), найбільшу популярність здобули концепції університету як бюрократичної організації (М. Вебер), університету як корпорації (Дж. Рітцер), підприємницького університету (Б. Кларк), університету-технополісу (Ф. Параделла), адаптивного (мережевого) університету (Б. Спорн) та ін. Існує цілий ряд моделей, які представляють організаційну культуру університету у вигляді вертикальної або матричної структури, колегіальної спільності або менеджерської бюрократії та їх поєднань (Дж. Болдрідж, У. Бергквіст тощо). Кожна з цих концепцій відображає певну політичну позицію, світогляд, домінування певних норм і цінностей над іншими.

Можна стверджувати: сучасні підходи до організації університетської освіти еволюціонували від бюрократичних форм, які відтворювали логіку квазі-державного управління, до корпоративних моделей, побудованих за зразком менеджменту в ринково-орієнтованих економічних суб’єктах. Перетворення вищої освіти в масовий ринок послуг з організації доступу до знань й символічним статусним позиціям привело до необхідності адаптувати традиційні академічні цінності та зразки колегіальної самоорганізації наукового співтовариства як до вимог державної бюрократичної машини так і до процедур бізнес-планування та стратегічного аналізу.

Аналіз концепцій діяльності провідних приватних ВНЗ в Україні дозволяє узагальнити їхні домінуючі довготривалі завдання. Тут ведемо

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА: ОЦІНОЧНІ РІВНІ

мову про системну модернізацію освітньої діяльності в руслі Болонського процесу (перехід на дворівневу систему підготовки кадрів); перегляд навчальних планів і їхню побудову за модульним принципом; реалізацію компетентного, себто “системно-ціннісного підходу до змісту” (О. Вишневський) виховання й навчання; введення бально-рейтингової системи оцінки та контролю якості освіти. На часі формування єдиного культурно-освітнього та наукового середовища ВНЗ: створення ефективної компетентно-підприємницької моделі підготовки бакалавра та магістра; формування “підприємницького менталітету” у студентів та викладачів; залучення всього колективу ВНЗ в інноваційний процес; налагодження ділових зв’язків з органами місцевого самоврядування, закладами освіти, та науки, роботодавцями громадськими організаціями, розробка значимих соціально-економічних проектів, програм для міста, області; розширення програм міжнародної співпраці. В цілому послідовна реалізація концептуальних положень з усією очевидністю передбачає перенос акценту з процесу навчання на його результати, особистісний підхід до студентів, диверсифікацію джерел фінансових надходжень, кваліфікаційний маркетинг освітнього ринку та його основних учасників, легітимізацію ПВНЗ та його процесів загалом. У цьому зіставленні виокремлюємо зовнішні та внутрішні чинники, які мають стримуючий або обмежуючий вплив. Серед яких домінуючий – слабка сприйнятливості викладачів до інновацій в різноманітних сферах удосконалення діяльності ВНЗ. Немає чіткого розуміння, що без підвищення конкурентоздатності приватної вищої школи її діяльності в цілому приречена: студент віддасть перевагу а відтак і гроші до іншого навчального закладу. Вступна компанія 2011 р. засвідчила серйозні недоліки в організації навчального процесу більшості приватних ВНЗ. У 75% з них, за нашими даними, прийом на перший курс складає від 10 до 100 осіб. У 20 ВНЗ не подано жодної заяви про прийом. Під конкурентоздатністю приватного вищого закладу ми розуміємо готовність спеціалістів витримувати конкурентну змагальність на регіональному, внутрішньому та зовнішньому ринку праці; здатність розробляти конкурентоспроможні новачі в основних сферах життєдіяльності ВНЗ; наявність реакції ефективно виокремлювати та оптимально розрізняти пріоритетні проблеми, пріоритетні стратегії та проводити діяльність з їх урахуванням [4 – 9].

Критеріями такої конкурентоспроможності можуть бути навчальна й наукова діяльність ВНЗ

за роки його існування та відповідність спеціальностей потребам регіонального ринку праці.

У сучасній науковій літературі можна зустріти підходи до аналізу конкурентоспроможності регіонального ВНЗ. Ю. Краковський пропонує використовувати для цієї мети модель Мак-Кінсі, відому в теорії стратегічного планування як метод аналізу ринків на основі двох показників: привабливості галузі про конкурентоспроможність підприємства. З точки зору ринку, ВНЗ є об’єктами двох взаємодіючих сегментів: ринку освітніх послуг і ринку праці.

Ринок освітніх послуг має ряд особливостей, які його відрізняють його як від ряду факторів виробництва так і всіх інших ринків. По-перше, специфічним є сам товар-інтелектуальний продукт праці освітніх установ у формі послуги. Освітня послуга носить індивідуальний характер та включає неповторну інформацію з огляду на її якість [18]. Вона не зникає в споживанні, має властивості обміну, але при цьому не відчужується повністю, а лише запозичується. Зрештою, вона призначена не “для всіх”, поскільки нею неможливо користуватися без певного мінімуму знань і професійних компетенцій. По-друге, особливим є сам зміст освітньої послуги, яка охоплює всі сторони розвитку особливості, а не лише власне освіту у вигляді засвоєного досвіду попередніх поколінь у формі знань, вмінь, навичок та способів дій. По-третє, неспівпадіння безпосереднього і майбутнього корисного результату від отримання освітніх послуг.

В результаті механізм ціноутворення на конкретну послугу часто не здатний відобразити всі затрати на її продукування. В четвертих, за рівних умов продаж послуг завжди вигідніший, аніж товару. Це обумовлено тим, що при продажі товару власність переходить до покупця. В зв’язку з цим виробник може продати свій товар лише один раз. Власність на освітню послугу не переходить до покупця, а лише береться ним на певний час на певних умовах. Наступне. Попит на освітню послугу похідний від попиту на труд, який в свою чергу залежить від попиту створювальний ним продукт.

І насамкінець. Недосконалий характер ринку освітніх послуг проявляється в підвищеному ризику отримання або відсутності оперативної інформації про стан попиту на ті чи інші професії, наявності вакантних місць (реальних) не лише в регіоні проживання, але особливо за його межами принаймні на період “вступ-випуск” (тобто 4, 3, 5, 6 років навчання)

Ринок освітніх послуг і ринок праці можна

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА: ОЦІНОЧНІ РІВНІ

формалізувати як двовимірні об'єкти $W(P, K)$, де P – показник привабливості ВНЗ на ринку освітніх послуг, а K – показник його конкурентоспроможності на ринку праці. Особливістю цих показників, є їх залежність від безлічі факторів, що вимагає вибору певного методу їх обчислення. Для вирішення цього завдання рекомендується метод аналізу ієрархій, розробленим американським вченим Т. Сааті і використаний при вирішенні багатокритеріальних завдань ранжирування з ієрархічними структурами. Важливою компонентою методу аналізу ієрархій є матриця суджень, в якій значення елементів засновані не на точних вимірах, а на суб'єктивних судженнях. Такими судженнями постають, наприклад, експертні оцінки. В якості експертів можуть виступати експерти – представники роботодавців від організації, які відносяться до великого і середнього бізнесу та до державного сектору.

Можна передбачити, що ранжування ВНЗ і груп спеціальностей дозволить виділити принаймні чотири групи вузів на регіональному ринку освітніх послуг: “лідери”, “аутсайтери”, “середні, або нейтральні” і “потенційні лідери”, які мають невикористані ресурси.

На основі такого аналізу адміністрація вузів може розробити власну стратегію управління діяльністю навчальними закладами з метою поліпшення своїх позицій на регіональному ринку праці. Це ж дозволить регіональним органам управління здійснити структурні зміни регіональної вищої школи [11 – 17].

Головною умовою, яка дозволяє підвищити конкурентоспроможність приватного ВНЗ, є наявність конкурентоспроможних кадрів. Конкурентоспроможна особистість – це особистість якій притаманні намагання та спроможність до високої якості та ефективності своєї діяльності, а також до лідерства в умовах змагальності, суперництва та напруженої боротьби з конкурентами. Тривалі пошуки ідеальної моделі конкурентоспроможної особистості – працівника ПВНЗ здійснювалася на основі методу експертів, рейтингу значимості особистісних якостей, методом порівняння близьких за значенням поняттями – творча, креативна та самодостатня особистість. Пропонована модель конкурентоспроможної особистості в КІРУЕ охоплює наступні позиції: - мотиви та цілісні орієнтації; - чіткість цілей і ціннісних орієнтацій; - амбіційність; - стремління до лідерства; - оптимізм, віра в успіх справи; - глибокий інтерес до справи; - стремління до якісного кінцевого продукту своєї діяльності; - високий рівень корпоративної культури; - розуміння

сутті підприємництва як запоруки успішної діяльності ПВНЗ.

Моральні якості: відповідальність, самостійність, ініціативність, обов'язковість, толерантність, здатність до компромісів.

Соціальні якості: ясність і чіткість громадянської позиції, здатність відстоювати свої права, демократизм; патріотизм, громадянська мужність, сміливість.

Інтелектуальні і ділові якості: професіоналізм, компетентність, креативність, критичність мислення, системність мислення, порядність.

Особливості характеру та поведінки: енергійність, працелюбність, здатність розв'язувати завдання, які ускладнюються, стресостійкість, здатність мобілізуватися, здатність ризикувати, спроможність розпочати справу доводити до кінця.

Комунікативні якості: комунікабельність, адаптивність, вміння переконувати, вміння вести діалог, симпатія.

Організаторські здібності: здібності створити команду, здатність бути лідером, здатність ефективно делегувати свої повноваження, вимогливість, вміння організувати та мобілізувати колектив на успішне вирішення колективної задачі, вміння контролювати а при необхідності вносити корективи в роботу колективу.

В цілому ідеальна модель конкурентоспроможної особистості – це особистість багатовимірна, яка вбирає в себе переваги самодостатньої творчої відповідальної особистості.

Беручи до ваги, що конкурентоспроможність викладача визначається сумою конкурентних переваг які йому притаманні, можливо виключити низку пріоритетних компетенцій, які є базовими в конкурентних значеннях:

- дидактичні – досконале володіння новими освітніми технологіями, знання психолого-педагогічних аспектів освітнього процесу;

- інтелектуальні – розуміння особливостей освітньої, виховної, підприємницької діяльності приватного ВНЗ, та його основного продукту, що має подвійну природу – товар та суспільне благо;

- знання інформаційних технологій, комунікативні та організаційні компетенції, володіння іноземними мовами на рівні знання соціальних проблем та проблем соціального партнерства, їх впливу на освітній процес; знання основ бізнес-освіти; викладач виконує функції менеджера, маркетолога, консультанта з профорієнтації.

Ідеї пов'язані з загальним баченням викладача вищої школи в Україні, у тім числі й КІРУЕ, як конкурентоспроможної особистості, були реалізовані в системі підвищення кваліфікації в

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА: ОЦІНОЧНІ РІВНІ

рамках єдиного інститутського освітнього комплексу [2 – 3].

Як приклад наводимо програму спецкурсу для творчого саморозвитку конкурентоспроможності викладача. Спецкурс побудований на основі навчального курсу для творчого саморозвитку конкурентоспроможності [1].

Модуль 1. Проблематика та концептуальні основи конкурентології

Актуальні проблеми освіти виховання фахівця в контексті його конкурентоспроможності. Предмет і завдання конкурентології. Базові поняття та концептуальні засади конкурентології якостей в процесі розвитку людини як конкурентоспроможної особистості. Умови та закономірності конкурентоспроможної особистості – міждисциплінарний дискурс.

Теми для обговорення: Чи погоджуєтесь Ви з тезою, що сучасна освіта, виховання розвиток і саморозвиток людини як конкурентоспроможної особистості буде ефективнішим за умови коли професійні та особистісні якості викладача будуть відповідати поняттю конкурентоспроможності? Якою мірою колектив кафедри, ВЕНЗ в цілому сприяє Вашому стремлінню максимально повно і творчо само реалізуватися? Яка роль в процесі становлення конкурентоспроможної особистості творчої рефлексії, яка стимулюється в процесі самооцінки, самодіагностики особистісних якостей.

Проектні завдання: Здійснити аналіз базових законів і принципів конкурентології з урахуванням Ваших індивідуальних особливостей.

Модуль 2. Цілі, закономірності, принципи методи і правила творчого саморозвитку особистості.

Філософія сенсу і мети життя. Педагогічне осмислення поняття “творчий саморозвиток особистості”. Творчість як вид людської діяльності (самопізнання, творче самовизначення, самоуправління, творча самореалізація, самовдосконалення особистості). Принципи й правила творчого саморозвитку особистості. Я-концепція творчого саморозвитку. Психологічні закони творчого саморозвитку. Стадії саморозвитку творчої особистості. Критерії творчого саморозвитку особистості.

Теми для обговорення: Дискусія: “Мій ідеал людини як творчої особистості”. Які на Вашу думку фактори (причини) які заважають Вам реалізувати свій творчий потенціал. Чи вважаєте Ви актуальними сьогодні правила поведінки, розроблені К. Ушинським:

1. Повний спокій, принаймні зовній.
2. Прямота в словах і викладах.

3. Продуманість дій.
4. Рішучість.
5. Не говорити про себе без потреби жодного слова.
6. Не гаяти час: робити те, що хочеш, а не те що трапляється.
7. Спрямувати себе на необхідне і приємне.
8. Щовечора добросовісно давати звіт за свої вчинки.
9. Ніколи не хвалитись, а ні тим, що було, що є, а ні тим що буде.

10. Нікому не показувати цього журналу.
Проектне завдання: Виокремити декілька кроків спрямованих на прогресивні зміни самовдосконалення Вас як особистості.

Модуль 3. Риторика як фактор розвитку конкурентоспроможності.

Загальні правила ділового спілкування. Саморозвиток ораторського мистецтва. Саморозвиток полемічної майстерності. Оцінка комунікативно-лідерських здібностей особистості.

Теми для обговорення: Чи погоджуєтесь Ви з етапами й прийомами виступу [1].

Чи погоджуєтесь Ви з запропонованими правилами ведення дискусії:

Не допускається підміна логічного доказу посиланням на авторитетну думку.

У процесі дискусії-суперечці необхідно чітко окреслити коло обговорюваних питань, перелік і послідовність вирішуваних проблем.

Добрими стимулами процесу дискусії-суперечці є репліки типу “це цікава думка”, “давайте колективно подумаємо”, “чи правильно я вас зрозумів?”

Вислухайте всі аргументи і контраргументи.

Не поспішайте узагальнювати, робити висновки.

Спростовуючи, не переходьте на особистісне звинувачення і тим більше “не вішайте ярликів”.

Пам’ятайте: у дискусії перемагає більш холоднокровний сперечальник силою своїх аргументів, а не емоцій.

Аргументуючи, спирайтеся на закони логіки:

- Істинність тези може бути побічно доведено шляхом спростування протилежного;

- Будь-яка думка повинна бути обґрунтована іншими думками, істинність яких доведена практикою.

Учасники дискусії, як правило, перебувають у складних взаємовідносинах, тому іноді невдале слово, репліка може образити, принизити вашого опонента.

Проектне завдання: Складіть перелік прийомів стимулювання уваги і інтересу до публічного виступу.

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА: ОЦІНОЧНІ РІВНІ

Етапи	Цілі	Прийоми і методи ораторського вміння
Вступ	Оволодіти увагою аудиторії, зацікавити її, оволодіти її довірою	Розпочати виступ з несподіваної речі, факту, гумористичного зауваження
Постановка проблеми	Показати актуальність проблеми, проаналізувати основні протиріччя, особисті проблеми, сформулювати загальну проблему	Звернення до інтересів слухачів, їхнім потребам, посилення на факти, документи, вислови авторів. Показ особистої зацікавленості в вирішенні проблем.
Розподіл проблеми на під проблеми, задачі, питання	Чітка постановка переліку проблем, задач, питань, розкриття їх змісту	Обґрунтування логічного рішення проблеми, виклад загальної схеми вирішення проблеми, ідеї, гіпотези, способу вирішення, можливих результатів наслідків
Виклад своєї позиції, підходів, способів рішення окремих проблем	Показ в порівняльному аналізі як особистих підходів, так і інших альтернативних думок, способів вирішення проблем	Доказ думки, аргументів, використання прийомів критичного аналізу, порівняння, співставлення
Узагальнення, висновок	Скорегувати увагу аудиторії на головному, резолюція сказаного	Загвардження, інтегрування основної ідеї, думки. Використання самого сильного аргументу, крилатої фрази, афоризму, факту. Показ перспективи розвитку дій.

Модуль 4. Конфліктологія для саморозвитку конкурентоспроможності.

Саморозвиток культури розв'язання конфліктів. Саморозвиток культури ведення переговорів. Прогнозування конфлікту, та методи його розв'язання. Оцінка рівня конфліктності особистості.

Теми для обговорення: Чи погоджуєтесь Ви з наведеною формулою: конфлікт = проблема + конфліктна ситуація + учасники конфлікту + інцидент?

Чи можливо визнати що найхарактерніші причини виникнення конфліктів між студентами та викладачами наступні: порушення моральних норм, груба поведінка з боку викладача або студента; категоричність суджень висловів; неадекватна, необ'єктивна оцінка студента, його поведінки, вчинків; слабке знання індивідуальної особливості студентів; психологічна несумісність інколи навіть неприязнь до окремих студентів, або студентів до окремих викладачів. Чи можливо визнати що, наявність "конфліктних" викладачів або студентів це завжди серйозна вада і від такої категорії треба звільнитися?

Проектне завдання: Які нові ракурси аналізу з'явилися у Вас після ознайомлення з методами

розв'язання конфліктів: метод евристичних питань у розв'язанні конфлікту; метод семи кроків у розв'язанні конфлікту; метод активних консультацій; метод моделювання розв'язання конфлікту; метод переходу від конфлікту до співпраці та співавторства; метод посередника у розв'язанні конфлікту; метод картографії конфлікту; метод різкого загострення та енергійного розв'язання конфлікту.

Модуль 5. Саморозвиток викладача як конкурентоспроможного лідера.

Психолого-педагогічні засади самовивчення. Характеристика викладача як особистості здатної до самоуправління. Раціоналізація витрат часу – як резерв саморозвитку управлінських здібностей. Стиль управління колективом – як інтегральна характеристика індивідуальних особливостей і здібностей викладача.

Теми для обговорення: Який стиль управління колективом кафедри, факультету притаманний у Вашому ВНЗ, а саме: авторитарний, колегіальний, плановий, авральний, ліберальний, перебудований, консервативний, дипломатичний, документальний, лідерський, адміністративний? Які характерні риси творчого стилю управління?

Проектні завдання: На основі психолого-

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА: ОЦІНОЧНІ РІВНІ

педагогічних досліджень складіть тест на виявлення типу особистості. Складіть опитувальних на виявлення здібностей до прийняття творчих відповідальних управлінських рішень. Складіть шкалу здібностей та особистих якостей, які визначають рівень конкурентоспроможності особистості. Складіть програму тренінгу “Чи раціонально Ви використовуєте час?”

Висновки. Нові умови існування в університеті в глобальному бізнес-середовищі поставили перед науковим та спів освітянським товариством питання про те, чи можна зберегти колишні методи роботи, засновані на державному протекціонізмі та бюджетному фінансуванні вищої освіти, чи слід пристосуватися до цих умов – жертвувати якоюсь мірою академічної свободою і включатися в ринкову діяльність.

Подальшим розвитком ідей і концепцій конкурентоспроможного університету можуть стати архітектура і концепції моделі сучасного інноваційного підприємництва університету, побудовані на модульному принципі та використання ідей Джона Генрі Юмена і Вільгельма Фунгумбольдта щодо свободи і єдності науки. Найголовнішими серед них є: “свободне знання”, “свободні науки і дисципліни”, “свобода, освіта”, “свободний індивідум”. Ця модель і досі певною мірою визначає сутність світової системи вищої освіти.

Конкурентоспроможність вищого навчального закладу – це інтегральна характеристика яка відображає можливості і спроможності ВНЗ до збереження і розширення зайнятих позицій на ринку освітніх послуг а також через затребуваність серед випускників ВНЗ на ринку праці.

Вищий навчальний заклад перебуває в силовому потоці двох взаємодіючих сегментів: ринка освітніх послуг і ринку праці. Спільною рисою яких є конкуренція.

Фактори впливу на рівень конкурентоспроможності вищого навчального закладу на ринку освітніх послуг: - імідж ВНЗ в регіоні; - взаємозв'язок ВНЗ з роботодавцями; - рівень кваліфікації професорсько-викладацького складу; - наявність наукових шкіл і напрямків наукових досліджень; - можливість проходження навчальних та навчально-виробничих практик для розвитку професійної компетентності майбутніх спеціалістів; - матеріальна база ВНЗ.

Фактори впливу на рівень ринку праці вищого навчального закладу на ринку освітніх послуг: - якість підготовки за групами спеціальностей; - попит на конкретні групи спеціальностей; - затребуваність випускників на ринку праці;

- відгуки роботодавців; - про рівень конкурентоспроможності випускників – молодих спеціалістів.

Конкурентоспроможного фахівця у змозі підготувати лише конкурентоспроможне середовище – центральною фігурою якого є конкурентоспроможний педагог. Оскільки конкуренція як вид діяльності має контекстний характер, то конкурентоспроможність особистості розривається не інакше, як на основі творчого саморозвитку і творчої самореалізації в тих видах діяльності, де безпосередньо здійснюється конкуренція.

1. Андреев В.И. Конкурентология. Учебный курс для творческого саморазвития конкурентоспособности. – Казань: Центр инновационных технологий, 2004. – 462 с.

2. Грудзинський А.О. Проектно-ориентированный университет. Профессиональная предпринимательская организация вуза: Монография. – Н. Новгород: Изд-во ННГУб 2004. – 370 с.

3. Добрянський І.А. Напрями підвищення конкурентоспроможності викладача приватної вищої школи (з досвіду роботи КІРУЕ). // Вісник Черкаського університету. – Випуск 206. – 2011. – С. 46 – 54.

4. Добрянский И.А. Негосударственное высшее образование в Украине: Монография. – М.: Педагогическая академия последипломного образования, 2007. – 446 с.

5. Etkowitz H., Chunyan Zhou. Regional Innovation Initiator: The Entrepreneurial University in Various Triple Helix Models; then paper for Triple Helix VI conference, Singapore, May 16-18, 2007. – www. Triplehelix6.com (01.02.011).

6. Ильин В.В., Пожарский С.Д. Философия и акмеология. – СПб., 2003.

7. Краковский Ю. Анализ конкурентоспособности и привлекательности регионального вуза (с точки зрения конкретной специальности // Вестник высшей школы. – 2005. – №4. – С. 39 – 43.

8. Clark, Burton R. Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformations. Oxford: Pergamon-Elsevier Science, 1998. – 180 p.

9. Clark Burton R. Sustaining Change in Universities. Continuities in Case Studies and Concepts. The Society for Research into Higher Education Open University Press / SL6 2QL. – England: McGraw-Hill, 2004. – 212 p.

10. Найденова Л.И. Конкурентоспособность регионального вуза. // Научно-методический журнал “Педагогическое образование и наука”. – 2009. – №10. – С. 67 – 69.

11. Романовський О.О. Модульна структура і концепції сучасного інноваційного підприємницького ВНЗ // Економіка і управління. – 2011. – №3. – С. 123 – 131.

12. Романовський О.О. Шляхи впровадження інновацій, підприємництва та підприємницької

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

освіти в системі національної освіти України: Монографія – Вінниця: Нова книга, 2010. – 416 с.

13. Романовський О.О. Підприємницькі ВНЗ у сучасних ринкових умовах // Освіта і управління. – 2011. – Т.14. – №4. – С. 116 – 131.

14. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий. – М., 1993.

15. Фахрутдинов Р.А. Инновационный менеджмент. – М.: Бизнес-школа, Интел-Синтез, 2000.

16. Shaughter, S., Rhoades, G. *Academic Capitalism and the New Economy. Markets, State and Higher Educational.* – U.S.A: The Johns Hopkins University Press, 2009. – 384 p.

17. Shattock, Michael. *The Entrepreneurial University Model: Factors Which Inhibit Its Realization.* In: *Creating and Sustaining Entrepreneurial, Innovative Universities.* (Lectures given at the University of Strathclyde by Burton Clark and Michael Shattock, September 2002). Glasgow: University of Strathclyde, 2003. – P. 10 – 21.

18. Denek K. *Uniwersytet w perspektywie społeczeństwa wiedzy. Nauka i edukacja w uniwersytecie XXI wieku.* – Poznań, 2011. – S. 76 – 84.

19. Zymomyra M. *Osobowość nauczyciela: geneza zasad kształcenia // Edukacja jutra. X Tatrzańskie Seminarium Naukowe.* Redakcja naukowa: K. Denek, T. Koszczyk, M. Lewandowski. – Wrocław, 2004. – S. 359 – 362.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2012

УДК 37.013.43

Олександр Шпак, доктор педагогічних наук, професор

Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова,
м. Київ

Світлана Булавенко, вчитель-методист гімназії № 3 м. Ніжина

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Розглянуто місце і роль економічної культури учнів в системі роботи загальноосвітньої школи; розкрито закономірності і принципи компетентісного підходу до цієї важливої соціально-економічної проблеми.

Ключові слова: економічна культура, економічне виховання, економічна освіта, компетентісний підхід.

Рис. 1. Літ. 6.

Постановка проблеми. Докорінні соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, вимагають вирішення комплексу проблем, до яких належить і перехід до соціально орієнтованої ринкової економіки. Сьогодні виявлено протиріччя між динамікою економічного розвитку країни, яка висуває вимоги до системної організації процесу економічного навчання та виховання підростаючого покоління, і сформованою практикою економічної освіти; між реальним рівнем економічної культури та соціально-економічним запитом суспільства щодо соціально сформованої та економічно адаптованої особистості; між зростаючим реальним обсягом інформації економічного змісту та обмеженими можливостями особистості до її сприйняття і засвоєння.

Зазначене вище зумовило появу низки принципово нових соціально-економічних проблем, до розв'язання яких переважна більшість молодого покоління виявилась не готовою. Зокрема, актуалізувалася така проблема, як формування соціально адаптованої та економічно активної особистості, здатної на основі набутих економічних знань усвідомити своє місце в

економічних процесах, що відбуваються в країні; опрацювати й аналізувати економічну інформацію та орієнтуватися в ній і в соціально-економічних програмах уряду, а також вступати в цивілізовані відносини і приймати економічно виважені рішення як для самореалізації у професійному й особистісному плані, так і в інтересах суспільства. Це передбачає формування економічної культури учнів та необхідність створення системи їх безперервної економічної підготовки, складовими якої є економічна освіта та виховання молодого покоління.

Метою статті є розкриття основних теоретичних і методичних позицій компетентісного підходу до формування економічної культури учнів загальноосвітньої школи.

Проблема в наукових дослідженнях. Питання економічної освіти та виховання, зокрема, підготовка учнівської молоді до діяльності в умовах ринкової економіки, ґрунтовно розглядається в дослідженнях Н.А. Побірченко, І.Ф. Прокопенка, В.К. Розова, Л.І. Чеботарьової, Н.С. Юрчука та ін. Вони дійшли висновку, що економічна освіта – необхідна соціально-